

تبیین استراتژی مدیریت شهری با رویکرد

پدافند غیرعامل

محسن جان پرور^۱، فاطمه رسولی پور^۲

دانشگاه فردوسی، دانشکده ادبیات

rasouli_f@ymail.com

چکیده

ایمنی و امنیت از ابتدایی ترین اصول در جهت دست یابی به استانداردهای مطلوب آسایش شهری است و اصولاً توجه به پدافند غیرعامل شهرها در مقابل تهدیدات خارجی امری است که از آغاز شکل گیری شهرها همواره مورد توجه بوده است. ایجاد ناامنی از طرق مختلفی همچون جنگ، حملات تروریستی و... همواره به عنوان یک پدیده اجتماعی در جوامع شهری وجود داشته و توجه به ایمن سازی شهرها در مقابل آن، همچنان یک نیاز جدی و اجتناب ناپذیر می باشد و باید مورد توجه قرار گیرد. بنابراین از مهمترین عوامل موثر در شهرسازی، علاوه بر موقعیت طبیعی و شرایط اقلیمی و نیز جهت گیری شهر، توجه به مسئله دفاعی و جنبه های نظامی آن نیز می باشد. لذا به

۱- استادیار دانشگاه فردوسی، دکترای جغرافیای سیاسی

۲- کارشناس ارشد جغرافیای سیاسی دانشگاه فردوسی مشهد

کارگیری اصول پدافند غیرعامل در مدیریت شهری پاسخی هوشمندانه به این ضرورت در حفظ امنیت و توسعه شهرها است. مقاله حاضر به اهمیت و ضرورت تدوین استراتژی مدیریت شهری کارآمد با رویکرد پدافند غیرعامل جهت کاهش آسیب پذیری در شهرها پرداخته است. نتایج حاصل از تحقیق نشان دهنده آن است که دستیابی به اهداف پدافند غیر عامل در حوزه های شهری نیازمند مدیریت هوشمند شهرها می باشد که این خود باید بر پایه استراتژیهای تبیین شود تا بتواند زمین کاهش آسیب پذیری شهرها را به دنبال داشته باشد.

واژه گان کلیدی: استراتژی، پدافند غیرعامل، مدیریت شهری.

۱- مقدمه

شهر به عنوان یک منبع توسعه مطرح است. جایگاه مدیریت شهری در روند توسعه شهر و بهبود سکونتگاه های شهری نقش بسیار مهم و تعیین کننده دارد. از دیدگاه دیگر می توان مدیریت شهری را در مسیر یک توسعه قانونمند و پایدار مورد توجه قرار داد. این مورد بیش از این اهمیت دارد که نحوه مدیریت برجریان مطلوب زندگی شهری می تواند بر بهبود سکونتگاه های انسانی و پایداری توسعه شهری مهمترین نقش را ایفا نماید زیرا عامل اجازه دهنده و تنظیم کننده برنامه های شهری از کارآیی مدیریت

شهری نشات می‌گیرد(گزارش دبیر اجرایی کمیسیون سکونتگاه های انسانی سازمان ملل، ۱۳۷۳: ۵-۸) از آنجا که رویکرد پدافند غیرعامل یکی از ابعاد مهم مدیریت شهری می‌باشد و از سوی دیگر سکونتگاههای شهری، به عنوان بزرگترین هسته های تراکم جمعیتی، بیشترین میزان نیروی انسانی، سرمایه گذاری، طرح های اقتصادی و زیرساختی را به خود جذب کرده است، در صورت بروز هر گونه بحران طبیعی و انسانی در معرض بیشترین تهدیدات و آسیب پذیری ها قرار دارند، لذا ضرورت بررسی جامع و دقیق این رویکرد در مدیریت شهری بیش از پیش احساس می‌گردد. براین اساس، با توجه به تحولات صورت گرفته در عرصه تهدیدات نظامی، تروریستی و ... که به صورت های مختلف فضای شهرها و تأسیسات و امکانات شهری را مورد حمله قرار می‌دهند و می‌توانند زندگی در شهرها و حتی در سطح ملی را با مشکل مواجه کنند یکی از مباحث نوین در مدیریت شهری به ویژه در مدیریت بحرانهای شکل گرفته در فضای شهرها در نظر گرفتن رویکرد پدافند غیرعامل در مدیریت شهرها می‌باشد. سوالی که در این میان مطرح است و مقاله حاضر بنا دارد که به آن پاسخ دهد این است که آیا می‌توان استراتژی های جهت مدیریت کارآمد شهری با رویکرد پدافند غیرعامل ارائه کرد که زمینه کاهش آسیب پذیری شهرها در صورت حملات نظامی و تروریستی را فراهم آورد؟ جهت پاسخگویی به این سوال تحقیق سعی شده است از اصول و اهداف پدافند غیر عامل در مدیریت شهری استفاده شود تا بتوان زمینه کاهش آسیب پذیری شهر را محقق ساخت.

۲ ادبیات نظری

۲-۱ تعریف استراتژی

مجموعه ای از آگاهیها و اطلاعات منظم درباره یک یا چند موضوع را (علم) بنامیم و مهارت به کارگیری علم در صحنه عمل نیز (هنر) باشد، استراتژی؛ آگاهیهای منظمی است که نحوه به خدمت گرفتن قدرت سیاسی، اقتصادی، نظامی و فرهنگی را برای رسیدن به هدفهای مورد نظر نشان می دهد. بنابراین، استراتژی علم است؛ اما همه کسانی که از علم استراتژی آگاهی دارند، قادر نیستند آن را به کارگیرند، فقط کسانی که مهارت کافی در این زمینه دارند، می توانند از استراتژی استفاده کنند، پس به یک معنا، استراتژی نوعی هنر است. خلاصه آنکه، استراتژی هم علم و هم هنر است. (صلجو علی، ۱۳۸۶: ۲۲) در تعریفی دیگر اینگونه بدان اشاره شده استدر واقع استراتژی یک عنصر در یک ساختار چهار بخش است: اولین بخش اهدافی که باید به آنها دست یافت می باشد. دومین بخش استراتژی های موردنظر برای دستیابی به آن اهداف چگونگی تخصیص منابع برای این منظور است. سومین بخش تاکتیک ها به مفهوم استفاده عملی از منابع اختصاص یافته می باشد. سومین بخش خود منابع و راه ها و روش ها هستند. بر این اساس استراتژی معمولاً شکاف بین اهداف و تاکتیک ها را پر می کند. (صبغیان علی، ۱۳۹۲)

۲-۲ مدیریت شهری

مدیریت شهری در مفهوم کلی و اولیه خود عبارت از سازماندهی عوامل و منابع برای پاسخگویی به نیازهای ساکنان شهر است. هدف کلان مدیریت شهری ایجاد محیطی قابل زندگی برای همه همراه با عدالت اجتماعی، کارآیی اقتصادی و پایداری زیست محیطی است (کاظمیان غلامرضا و دیگران، ۱۳۹۱: ۳). شالوده مدیریت شهری

عبارت از بر عهده گرفتن نقشی فعال در توسعه، مدیریت و هماهنگ سازی منابع برای دستیابی به اهداف توسعه شهری است (سعیدی، ۱۳۱: ۱۳۸۸-۱۳۳). این مفهوم پس از دهه ۱۹۷۰ از سوی سازمان بین‌المللی برنامه مدیریت شهری^۱، بانک جهانی و مرکز سازمان ملل، جهت بهبود مدیریت رشد شهرها در کشورهای در حال توسعه به طور جدی مطرح شد. بر ای اساس در سال ۱۹۹۳، اهداف سازمان بین‌المللی برنامه مدیریت شهری اسناد منتشر شده از سوی کمیسیون سکونتگاههای انسانی سازمان ملل مدیریت شهری شامل موارد ذیل است:

- الف: ارتقاء شرایط کار و زندگی همه ساکنان شهر با توجه ویژه به کسانی که موقعیت پایینتری در برآوردن نیازها و حفاظت از حقوق و شئون خود دارند؛
- ب: تشویق توسعه اقتصادی و اجتماعی و پایدار؛
- ج: حفاظت از محیط کالبدی (طاهرخانی، ۱۳۷۹: ۵-۴).

۲-۳ پدافند غیرعامل

پدافند غیرعامل عبارتست از مجموعه اقدامات غیر مسلحانه ای که موجب افزایش بازدارندگی، کاهش آسیب پذیری، تداوم فعالیت‌های ضروری، ارتقاء پایداری ملی و تسهیل مدیریت بحران در مقابل تهدیدات و اقدامات نظامی دشمن می‌گردد. به این ترتیب، پدافند غیرعامل کارآمد؛ بایستی بتواند امکان ادامه حیات عناصر اجتماعی و تامین نیازهای اساسی جمعیت و تسهیل اداره امور کشور را در مواقع بحران (جنگ‌ها)؛ به نحو مطلوب فراهم سازد^۱ (مصوبات مجمع تشخیص مصلحت نظام) به عبارت دیگر،

^۱UNCHS

پدافند غیر عاملها اقدام غیر مسلحانه ای که موجب کاهش آسیب پذیری نیروی انسانی، ساختمان‌ها، تاسیسات، تجهیزات، اسناد و شریان‌های کشور در مقابل عملیات خصمانه و مخرب دشمن گردد پدافند غیر عامل خوانده می‌شود (کرباسیان، ۱۳۹۰: ۲۵). پدافند غیر عامل شامل نه اصل کلی می‌شود که در شکل (۱) آورده شده است.

شکل ۱- اصول نه گانه پدافند غیر عامل

۳- روش تحقیق

روش اصلی این تحقیق، با توجه به ماهیت نظری آن توصیفی-تحلیلی است. براین اساس، در این تحقیق سعی شده است علاوه بر تصویرسازی درست از مدیریت شهری به تبیین استراتژی‌های پیش رو با رویکرد پدافند غیر عامل جهت مدیریت شهری با هدف کاهش آسیب پذیری شهرها در مقابل اهداف نظامی و تروریستی پردازد. لازم به ذکر است که در این تحقیق برای گردآوری و فیش برداری آن از اطلاعات کتابخانه‌ای و اینترنتی استفاده شده است.

۴- یافته های تحقیق

۴-۱ الزامات دفاع غیر عامل در حوزه مدیریت شهری

از وظایف خطیر مدیران شهری امکان اداره شهر در وضعیت فوق العاده اضطراری جنگ می باشد. به گونه ای که بایستی تلاش نمایند با آمادگی لازم در جهت کاهش خسارات جانی و مالی به مقابله سریع و بهبود اوضاع تا سطح وضعیت عادی اقدام نمایند. بدیهی است به منظور این آمادگی لازم است قبل از وقوع، کلیه تدابیر و اقدامات و پیش بینی های لازم صورت پذیرفته باشد تا در زمان وقوع حادثه، قابلیت بهره برداری و مدیریت مطلوب شهری میسر گردد. که اهم این الزامات شامل موارد زیر می باشد:

- الف- الزامات حقوقی: شامل رفع کلیه اشکالات قانونی و حقوقی و نهائی شدن مدیریت یکپارچه شهری و نیاز های قانونی و حقوقی آن
- ب- الزامات ساختاری: شامل ایجاد کلیه ساختارهای مدیریتی و اجرایی مورد نیاز جهت تحقق اهداف عالی مذکور که شامل:
 - فراهم سازی زیر ساختهای شهری جهت تأمین خدمات مورد نیاز شهروندان
 - آمادگی مدیران شهری جهت مدیریت خدمات رسانی بی وقفه به شهروندان
- ج- الزامات اعتباری (مالی): شامل تامین اعتبارات مورد نیاز جهت اجرای موارد مذکور

د- الزامات منابع انسانی: شامل جذب، سازماندهی، آموزش، تمرین و مانور نیروهای انسانی جامع‌ه‌ا‌عم از مدیران عالی، کارشناسان و شهروندان - تهیه طرح مدیریت بحران شهر جهت خدمات رسانی در شرایط بحرانی و انجام آموزشهای لازم و تمرین و تکرار تا حصول آمادگی لازمه (جلالی غلامرضا و دیگران، ۱۳۸۶)

از آنجا که نیازی به درج فهرست علائم و متغیرها در ابتدای مقاله نیست، بنابراین هر نوع متغیر یا علامت به کار رفته در متن مقاله، باید در اولین ارجاع به آن معرفی شود.

۲-۴ اهداف کلان پدافند غیر عامل در شهرها

دستیابی به اهداف پدافند غیر عامل در حوزه های شهری نیازمند تعیین شاخص هایی در این حوزه است تا بر این اساس بتوان زمینه را برای برنامه ریزی و اجرایی کردن آنها فراهم آورد. این اهداف کلان پدافند غیر عامل در حوزه شهری به شرح زیر است:

أ. کاهش آسیب پذیری زیر ساختهای شهری در برابر تهدیدات با اقدامات دفاع

غیرعامل:

یکی از مباحث اساسی در تهدیدات علیه مناطق و مراکز حساس، حیاتی و تأسیسات زیربنایی آسیب پذیر است (طیب، ۱۳۸۲: ۳۳). این مراکز و تأسیسات، که عمدتاً وابسته به سیستم های مرکزی تکنولوژی اطلاعاتی هستند، شامل مراکز جمعیتی، مراکز مخابراتی، تأسیسات تأمین انرژی، برق، آب، کارخانه های مواد غذایی، سیستم حمل و نقل و... هستند. به همین خاطر تمرکز اقدامات تروریستی روی این نوع شبکه ها افزایش یافته است (افتخاری، ۱۳۸۱: ۳۱۲). زیر ساخت حمل و نقل - تولید و انباشت نفت و گاز -

تأمین آب- خدمات اضطراری- مالی و بانکداری- نیروی برق- اطلاعات و ارتباطات- خدمات دولتی -زیر ساخت دفاعی و مردم. این زیر ساخت ها خدمات لازم برای تأمین رفاه و زندگی مردم یک کشور را فراهم کرده، اموری از قبیل کنترل تأسیسات، هوا، فضای غیر نظامی تا هماهنگی خدمات امداد محلی و حفظ سیستم تجارت و بانکداری را شامل می شوند(مکنزی، ۱۳۸۲: ۱۰۶). لازم به ذکر است که زیر ساخت های شهری جهت کاهش آسیب پذیری به صورت ذیل می باشد:

۱. تقسیم زیرساختهای شهر به سه سطح حیاتی ، حساس ، مهم باهدف:

- آسیب نا پذیر سازی بخش حیاتی زیر ساختهای شهر(حتی المقدور)
- کاهش آسیب پذیری نسبی زیر ساختهای حساس
- کاهش آسیب پذیری نسبی زیر ساختهای مهم

۲. تأمین نیازهای ضروری شهر شامل:

- حفظ شبکه آب سالم مردم
- تأمین غذا و نان سالم
- پایداری بهداشت و درمان
- باز و امن نگه داشتن شبکه راههای مواصلاتی
- پایدار سازی زیر ساختهای امنیتی شهر
- پایدار سازی زیر ساختهای شبکه اطلاع رسانی و ارتباطات
- تأمین و نگهداری شبکه برق اضطراری
- تأمین و پایداری انرژی و سوخت ضروری مورد نیاز
- تأمین سرپناه امن عمومی و اختصاصی برای مردم
- ب. تسهیل مدیریت بحران در حوزه شهری در برابر تهدیدات

در این خصوص، ابتدا می‌بایست با طراحی و تدوین الزامات تسهیل‌کننده مدیریت بحران ناشی از جنگ در شهرها اقدام نموده و سپس بالزامی نمودن و رعایت این ملاحظات در طرحهای شهری اعم از آمایش شهری، طرح جامع شهری، طرحهای تفصیلی شهرها و نیز بزبینی طرحهای شهری مد نظر اساسی قرار گیرد. از این رو به موارد عمده ان اشاره میگردد:

۱. تقسیم شهر و مدلسازی در قالب محله
۲. طراحی سیستم شهری مدیریت بحران در مقیاس محله و پیش بینی تمام امکانات مورد نیاز برای تسهیل مدیریت بحران در محله
- ۲-۱- پیش بینی امکان تخلیه و جابجایی جمعیت ، محله به نقطه امن پیش بینی شده داخل یا خارج شهر در قالب اردوگاه دو منظوره بسیج و شرایط بحران
- ۲-۲- طراحی محل اسکان موقت مردم (اردوگاه تفریحی تجهیز شده)
- ۲-۳ - هدایت ترافیک و باز نگهداشتن معابر اصلی بمنظور تردهای

ضروری

۳. سازماندهی زیرساختهای امداد و نجات در مقیاس محله
- ۳-۱ - پست امداد و درمان و تجهیزات لازم در محله
- ۳-۲ - پست امداد مهندسی و تجهیزات لازم در محله
- ۳-۳ - طراحی شبکه تخلیه و نگهداری مجروحان و فوت شدگان
۴. طراحی طرح مدیریت بحران محله با تأکید بر تعیین نقش تمام اعضای محله در شرایط بحران
۵. آموزش ، فرهنگ سازی و تمرین طرح فوق به منظور ارتقای آمادگی
۶. طراحی و سازماندهی مردم برای تولید امنیت در محله با هماهنگی

دستگاه ذیربط

۷. تعیین مراکز فرماندهی مدیریت بحران در هر محله پیش از وقوع حادثه در مجموع میبایستی الزامات تسهیل مدیریت بحران در طرحهای زیر تاثیر

بگذارد:

- آمایش شهری و استانی
- طرحهای هادی و ساماندهی روستاهای پیرامون شهر
- طرح جامع شهری
- طرحهای تفصیلی شهری
- طرحهای بازسازی و نوسازی بافت فرسوده شهری

ج. آسیب ناپذیر سازی حوزه اداره مردم

از آنجا که نیازهای حیاتی مردم به حیات و بقا مردم وابسته است و در صورت اختلال، حیات مردم به خطر می افتد، ازاین جهت جزء اولویت نخست دفاع غیر عامل در نیل به مرز آسیب ناپذیری مردم می باشد. گرچه در بعضی از موارد ان بجهت کمبود امکانات لازم، امکان تحقق آسیب ناپذیری در کوتاه مدت تحصیل نشود، لکن تلاش برای آسیب ناپذیری، میتواند به حداقل آسیب پذیری نایل گرداند. موارد زیر جز حوزه های حیاتی اداره مردم تلقی میگردد:

- پایدار سازی شبکه مدیریت شهری در برابر تهدید
- تأمین پایدار و تضمین شده نیازهای حیاتی مردم
- مدیریت افکار عمومی و ارتباطات
- برقراری امنیت شهری و روستایی
- حوزه های بهداشت و درمان مردم و سامانه فوریت های پزشکی
- حوزه های نان، غذا، آب و داروی مردم
- حوزه تامین انرژی های مورد نیاز مردم

- حوزه خدمات بانکی و اقتصادی مردم

- حوزه حفاظت از جان مردم

د. مقاوم سازی زیر ساختهای سایبری و ارتباطی:

با توجه به تحولات صورت گرفته در عصر حاضر شاهد افزایش روز افزون اهمیت زیر ساختهای ارتباطی در جوامع مختلف هستیم و وابستگی مردم به این حوزه روز به روز بیشتر میشود و اکنون میتوان انرا جز نیازهای ضروری مردم به حساب آورد. از اینرو لازم است نسبت به مقاوم سازی زیرساختهای این حوزه اقدام گردد:

- پایدار سازی زیرساختهای تجارت الکترونیک و امور بانکی مردم

- پایدار سازی ارتباطات کشور

- پایدار سازی صدا و سیما

- کنترل سیستمهای حیاتی برق، آب، گاز و...

- اینترنت و اطلاع رسانی عمومی

- تهیه و تولید اینترنت ملی

- تهیه و تولید در حوزه سخت افزار رایانه

- تهیه و تولید شبکه (سیستم) عامل ملی

ه. حفاظت از مردم در برابر تهدید:

حفاظت از جان مردم همواره اصلی ترین عنصر منافع و امنیت ملی و جز بالاترین ارزشها در هر نظام حکومتی بشمار میرود و مهمترین وظیفه حکومتها نیز همین مساله می باشد، از این رو لازم است تامین پناهگاه عمومی و اختصاصی برای مردم در هر شرایطی توجه لازم صورت پذیرد. و غفلت از آن سبب خسران دنیایی و اخرتی را به همراه خواهد داشت. بدین سبب لازمست در برنامه های آتی طرح های جامع و تفصیلی دیده

شده و در وضع موجود نیز باتخصیص یارانه و سیاستهای تشویقی و الزامات قانونی این مهم اجرایی و گسترش یابد که به برخی از نکات اشاره میشود:

- تأمین پناهگاههای انفرادی برای مردم
- تأمین پناهگاههای عمومی
- تأمین فضاهای نیمه امن برای مردم
- پیش بینی سیستم هشدار باش
- سازماندهی تیمهایی برای مراقبت و مدیریت ضعفا (بیمار - معلول - سالمندان - کودکان)
- جابجایی و اسکان مردم

و. تضمین چرخه تأمین نیازهای حیاتی (اساسی) مردم :

از آنجا که تأمین همه نیازمندیهای کشور و مردم در شرایط برای هیچ دولتی میسر نخواهد بود، از این رو لازم است نیازمندیهای مردم دسته بندی و اولویت بندی گردیده ، تا براساس اهمیت آن نسبت به تأمین آن در شرایط اضطراری اقدامات لازم صورت پذیرد. بر این مبنا نیازمندیهای مردم به سه دسته تقسیم میشود:

- نیازهای حفظ بقا و حیات انسان (نیازهای حیاتی و حساس)
- نیازهای ارتقاء کیفیت زندگی (نیازهای مهم)
- نیازهای توسعه منافع مردم (نیازهای قابل اهمیت)

باتوجه به بررسی های انجام شده، در شرایط بحران نیازهای دسته دوم و سوم میتواند متوقف شود ، اما نیازهای دسته اول به حیات و ممانت مردم وابسته بوده و تحت هر شرایطی این نیازها بایستی تأمین گردند، که در صورت قطع چرخه خدمات

رسانی، خسارات فاجعه باری به‌مراه خواهد داشت. این نیازهای حیاتی و ضروری عبارتند از:

۱. آب سالم و بهداشتی
۲. نان و غذای سالم و بهداشتی
۳. بهداشت و درمان عمومی
۴. امنیت عمومی برای مردم و مراکز دولتی
۵. سرپناه امن (پناهگاه) عمومی نیمه عمومی و خصوصی
۶. سوخت و انرژی پایدار
۷. ارتباطات و اطلاع رسانی

از آنجا که دولت قدرت لازم در تامین کلیه نیازهای عادی مردم به ویژه در شهرها در شرایط تهدید را دارا نمی باشد، نیازهای ضروری که تحت هر شرایطی مردم بدان نیاز دارند و حیات و زندگی فردی و اجتماعی مردم بدان وابسته است و بایستی تداوم چرخه تامین نیازهای حیاتی مردم تضمین گردیده و تدابیری اندیشیده شود تا تداوم خدمات فوق را در شرایط بروز تهدید پایدار و تضمین نماید. این نیازها به شرح زیر میباشد:

۱. آب سالم:

مهمترین عناصر حیاتی زیر ساخت تامین آب عبارت‌اند از: سد ها، مخازن آب شهری، تأسیسات نگهداری، تصفیه و سیستم های انتقال شامل خطوط لوله و سیستم های خنک کننده (مکنزی، ۱۳۸۲: ۱۰۶). تقریباً هر چهار شیوه عملیات تروریستی یعنی بیو تروریسم، تروریسم شیمیایی، تروریسم انتحاری و سایر تروریسم یا جنگ اطلاعاتی برای حمله به عناصر این زیر ساخت می تواند مورد استفاده قرارگیرد. در این میان، خطرناک‌ترین و محتمل‌ترین حمله‌ی تروریستی، عملیات تروریستی با استفاده از

مواد بیولوژیک با هدف آلوده کردن منابع آبی به ویژه در شهرهای بزرگ است. این نوع عملیات های تروریستی علیه یک هدف موضعی و محلی می تواند یک بیماری اپیدمیک گسترده به بار آورد. (شاه حسینی، ۱۳۸۸: ۳۳)

- ذخیره آب سالم بطری
 - ذخیره آب سالم در محله و شهر
 - بهداشت و سلامت آب
 - ذخیره آب در منازل
 - سوخت و انرژی موازی سیستم آب
 - تصفیه خانه عمومی و مجزا
 - حفظ قدرت تأمین آب سالم در شرایط بحران
۲. نان و غذا:

غذا همان قدر برای وجود انسان ضروری است که هوا برای تنفس و آب برای نوشیدن. بخش اعظمی از تولیدات زراعی، بلافاصله پس از برداشت، در سطح بازار توزیع نشده و بایستی مدتی کم و بیش طولانی ذخیره گردد. از آن جایی که محصولات برداشت شده موجودات زنده ای هستند که همانند هر موجود زنده ای دیگر تنفس می نمایند، تولید انرژی حرارتی می کنند، دچار تغییرات فیزیکی و شیمیایی می شوند و یا مورد هجوم حشرات و ارگاناسمها قرار می گیرند، لازم است شرایط مناسبی برای حفظ کیفیت و کمیت آنها تامین گردد. به طور کلی، ساختمانها نگهداری دانه ها را می توان به دو گروه انبارها و مخازن مسدود یا سیلوها تقسیم نمود.

- تامین و تداوم عرضه بی وقفه مصرف غذایی در شرایط بحران
- نان ذخیره و با دوام بالا
- تأمین بهداشت غذا

- ذخایر توزیع شده و امن غذا
 - تامین سوخت پایدار و انرژی موازی در نانوائی ها
 - تولید نان با ماندگاری طولانی مدت
۳. بهداشت و درمان :

با توجه به اهمیت فعالیت این مراکز به ویژه در مواقع بروز بحران، هرگونه عملیات تروریستی علیه این عناصر می تواند پیامدهای اجتماعی، بهداشتی و سیاسی متعددی داشته باشد. البته عموماً این نوع مراکز به دلیل ماهیت و نوع فعالیت از نظر مسائل ایمنی و حفاظتی دارای استانداردهای حفاظتی اند و از این رو تروریست ها کمتر خواهان حمله به این گونه تأسیسات هستند، ضمن این که عموماً عملیات تروریستی علیه این نوع مراکز از نظر انعکاس در سطح جامعه چندان مهم تلقی نمی شوند. با این وجود هر چهار نوع اقدام تروریستی یعنی بیو تروریسم، تروریسم شیمیایی، تروریسم انتحاری و سایبر تروریسم می تواند برای حمله به عناصر این زیر ساخت مورد استفاده قرارگیرد. (زرقانی و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۷)

- بهداشت آب و محیط
- بهداشت نان و غذا و دام
- بهداشت و درمان عمومی
- تأمین امنیت عمومی در برابر تهاجم بیولوژیک
- جان پناه درمانی امن و نیمه امن
- تخلیه ، انتقال و درمان مصدومین و مجروحین
- تدفین بهداشتی فوت شدگان
- اداره و حفظ ضعفا (سالمندان - بیماران - کودکان بی سرپرست)

۴. امنیت عمومی :

در زمان بحران معمولاً با توجه به حجم ماموریت‌های انتظامی و امنیتی و طولانی شدن زمان خدمات رسانی برای تاسیسات و زیر ساختها می‌بایست تمهیداتی فراهم شود تا حفاظت فیزیکی و اقدامات امنیتی مناسب جهت جلوگیری از تهدیدات سناریوی یک میسر گردد و با مراکز انتظامی و امنیتی جهت مقابله با این تهدید هماهنگی وجود داشته باشد. لذا لازم است قبل از آن نسبت به شناسایی مراکز و اماکن امنیتی، انتظامی و نظامی اقدام گردد.

- تأمین امنیت عمومی برای مردم
 - بکارگیری مردم و داوطلبین و بسیج برای ایجاد امنیت
 - کنترل اغتشاشات مردمی و تحریک‌های خارجی
 - کنترل هم افزایی تهدیدات داخلی و خارجی
 - مراقبت مضاعف از انبارهای تسلیحاتی
 - پایدار سازی زیر ساختهای برقراری امنیت
 - کنترل امنیتی جامعه
 - تولید امنیت برای انبارها و مراکز مهم و
۵. جانپناه امن مردم:

پناهگاه‌ها بهتر است در نزدیکی محل‌های تجمع افراد باشد و بهتر است در فاصله مناسب از تاسیسات و با استحکام مورد نظر جهت مقاومت در مقابل اصابت مستقیم بمب موشک و یا موج انفجار اتخاذ گردد. پناهگاه‌ها باید مجهز به هواکش، سیستم تهویه طبیعی و یا مصنوعی، سیستم روشنایی و برق اضطراری، وسائل کمک‌های اولیه، آب و غذا، وسائل کنار زدن آوار و راه‌های ورود و خروجی متعدد به خارج از

محوطه پناهگاه باشند (ویژه نامه پدافند غیرعامل، ۱۳۸۴: ۸). از جمله این پناهگاه ها می تواند به موارد زیر اشاره کرد:

- پناهگاه انفرادی در منازل
 - پناهگاه عمومی
 - پناهگاه عمومی دو منظوره
 - فضاهای نیمه امن عمومی
 - جان پناه امن درمانی
 - ضوابط فنی امن سازی منازل
 - پناهگاه امن مدیریت
 - کمک دولت به ساخت پناهگاه فنی و امن
۶. سوخت و انرژی :

با توجه به قابلیت انفجاری عظیم عناصر این زیر ساخت در برابر کوچکترین حملات تروریستی و همچنین مطرح شدن و انعکاس وسیع آن در جامعه به دلیل در معرض بودن و قابل مشاهده بودن آن در صورت روبرویی با حملات تروریستی، این عناصر نیز از اهداف اساسی مورد نظر تروریست ها محسوب می شوند. (زرقانی و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۳)

- ذخیره سوخت راهبردی
- ذخیره سوخت نیروگاهها
- سوخت متنوع مصرفی
- ژنراتور و برق ذخیره
- مدیریت بحرانی برق
- پایدار سازی تولید انرژی

- موازی سازی شبکه های حیاتی سوخت و انرژی
- ۷. ارتباطات و اطلاع رسانی :

آگاهی و اطلاع رسانی به افراد در مواقع بحران از طریق دستگاهها و وسایل خبر یکی از اصول پدافند غیرعامل می باشد که نقش مهمی را در تقلیل و کاهش صدمات و خسارات تاسیساتی، تجهیزاتی و نیروی انسانی یک مجموعه و یا سازمان درون شهری ایفا می کند. برنامه ریزان و طراحان شهری باید به اتخاذ تدبیر لازم پیش بینی های مربوطه را در خصوص نصب تجهیزات اعلام خبر در مراکز جمعیتی و مسکونی شهرها و ایجاد ارتباط آنها با مراکز اعلام خبر اصلی فراهم نمایند؛ تا اطلاع به هنگام از تهدید و پناه گرفتن به موقع مردم در پناهگاههای پیش بینی شده امکان پذیر گردد (ویژه نامه پدافند غیرعامل، ۱۳۸۴: ۱۰). از جمله ابزارهای اطلاع رسانی می توان به موارد زیر اشاره کرد:

- رادیو پایدار ملی ، منطقه ای، شهریو محلی
- مدیریت پایدار ارتباطی
- استودیوی امن و پایدار متحرک
- ارتباط چند لایه رادیویی
- صوت شهری یکپارچه
- سامانه هشدار باش عمومی شهری
- آمادگی مدیریت بحران شهری

۵- نتیجه گیری

شهرها از جمله فضاهای جغرافیایی هستند که در طی دهه های اخیر جایگاه و اهمیت برجسته ای کسب کرده اند. این فضاها با توجه به حجم بالای سرمایه گذاری

واستقرار بسیاری از زیر ساخت‌ها و ابزارهای اقتصادی و از همه مهمتر جمعیت زیادی که در آنها ساکن هستند، در صورت بروز جنگ و هر گونه حملات خرابکارانه و تروریستی دچار صدمات مالی و جانی قابل توجهی میشوند و با توجه به اهمیتی که دارند ناامنی ناشی از آن می‌تواند گستردگی زیادی در عرصه ملی داشته باشد و امنیت ملی را دچار چالش کند. این موضوع سبب شده است که مسئولان کشور در کنار برنامه ریزان و مدیران شهری جهت کاهش آسیب‌های ناشی از حملات نظامی و تروریستی دست به اقدامات گسترده‌ای با رویکرد پدافند غیر عامل از جمله مقاوم سازی ساختمان‌ها، ایجاد پناهگاه‌ها و ... کنند. با این وجود همچنان حرکت به سمت کاهش آسیب پذیری شهرها کند است و آسیب پذیری شهرهای جهان به ویژه در شهرهای کشورهای در حال توسعه بالا است. در این بین با توجه به جایگاه رو به رشد مدیریت شهری در امر ایجاد فضاهای امن زندگی برای شهروندان؛ استفاده و بکارگیری آن در کاهش آسیب پذیری شهرها می‌تواند نقش مهمی داشته باشد. جهت کاهش آسیب پذیری شهرها تحقیق حاضر بنا داشت به این سوال پاسخ دهد که آیامی توان استراتژیهای جهت مدیریت کارآمد شهری با رویکرد پدافند غیر عامل ارائه کرد که زمینه کاهش آسیب پذیری شهرها در صورت حملات نظامی و تروریستی را فراهم آورد؟ نتایج حاصل از تحقیق نشان دهنده آن است که دستیابی به اهداف پدافند غیر عامل در حوزه های شهری نیازمند مدیریت هوشمند شهرها می باشد که این خود باید بر پایه استراتژیهای تبیین شود تا بتواند زمین کاهش آسیب پذیری شهرها را به دنبال داشته باشد. این استراتژی های پیش رو به صورت کلی عبارتند از:

أ. کاهش آسیب پذیری زیر ساختهای شهری در برابر تهدیدات با اقدامات

دفاع غیر عامل

ب. تسهیل مدیریت بحران در حوزه شهری در برابر تهدیدات

- ج. آسیب ناپذیر سازی حوزه اداره مردم
- د. مقاوم سازی زیر ساختهای سایبری و ارتباطی
- ه. حفاظت از مردم در برابر تهدید
- و. تضمین چرخه تأمین نیازهای حیاتی (اساسی) مردم
- در مجموع باید گفت حرکت به سمت مدیریت کارآمد شهرها با رویکرد
پدافند غیر عامل نیازمند مدیریتی هوشمند بر پایه تبیین استراتژی ها می باشد. شایان
توجه است اصول و معیارهای پدافند غیرعامل در برنامه های توسعه ای و عمرانی شهر
بکار گرفته شود تا زمینه کاهش آسیب پذیری شهرها در صورت حملات نظامی و
تروریستی را فراهم آورد. بر این اساس مهمترین وظیفه تمامی نهادهای مسئول به
خصوص مدیران شهری، برنامه ریزی و اقدام جهت کاهش آسیبها و ایجاد ایمنی و
پایداری نسبی زیر ساختهای مهم شهر وامکان تداوم فعالیت در شرایط بحران می باشد.

شکل ۲- استراتژی های پیش رو جهت مدیریت شهری با رویکرد پدافند غیر عامل

۶- پیشنهادات و راهکارها

با توجه به اهداف و مباحث فوق جهت تحقق ملاحظات دفاع غیرعامل در

مدیریت شهری راهکارهای زیر پیشنهاد می گردد :

• - بهسازی و ایمن سازی وضع موجود ساختمانهای عمومی مسکونی مردم

• - پیش بینی ذخیره سازی نیازهای ضروری (مثل سوخت ، آب ، آذوقه و ...) در داخل محدوده شهر

• - طراحی و ایجاد پناهگاههای امن روزمینی و زیر زمینی مانند مترو جهت استفاده در مواقع بحران

• - توسعه الگوی محلات خود اتکا در شرایط جنگ

• - ایجاد حریم امنیتی مراکز حیاتی و حساس واقع در شهر

• - دو منظوره نمودن فضاهای عمومی با قابلیت بهره برداری در شرایط

بحران

• - ایجاد و ساماندهی معابر با ویژگی تخلیه و امداد رسانی سریع به

مردم

• - داشتن طرح جامع دفاعی شهر در برابر تهاجم احتمالی زمینی و یا

شورش

• -حفاظت از زیرساختهای شهری برابراشوبهای شهری

• - نهادینه سازی طرح جامع مدیریت شهری در شرایط جنگ

• - تدوین استانداردهای پدافند غیر عامل در حوزه های اصلی

زیرساخت شهری موارد زیر ، و الزامی شدن رعایت آن در نظام فنی و عمرانی شهری ،

ضروری می باشد :

← حوزه مسکن و خانه سازی

← حوزه ساختمانهای اداری و تجاری

← حوزه ساختمانهای بهداشتی و آموزشی

← حوزه شبکه تصفیه ، انتقال و ذخیره و توزیع و مصرف انرژی در

شهرها

← شبکه های ارتباطی پیاده و سواره شهری

← شبکه پناهگاههای عمومی ، و فضاهای نسبتاً امن

← ضوابط طراحی و ساخت پناهگاه اختصاصی در منازل و مجموعه های

مسکونی

← استانداردها و ملاحظات در حوزه تولید ، توزیع ، شبکه برق مصرف

شهری و برق اضطراری

← استاندارد حوزه ارتباطات ، شبکه فن آوری ارتباطات (IT) و

..... شهری

← حوزه های کارخانجات با فرآیند ، محصول ، و مواد اولیه خطرناک

← ضوابط ایمنی کارخانجات پتروشیمی ، شیمیایی واقع در شهرها

● راهکارهای اجرایی الزامات پدافند غیر عامل در مدیریت شهريشامل

موارد زیر می باشد:

- تهیه آمایش شهری با رعایت اصول پدافند غیر عامل و تلاش برای :

▪ کاهش افزودگی کارکردها در شهرهای بزرگ

▪ امکان جابجایی جمعیت شهر به روستاهای واقع تا شعاع ۱۰۰

کیلومتر در شرایط بحران

▪ امکان خودکفایی اداره شهرها در شرایط بحران و تهدید

▪ ایجاد تعادل در جمعیت شهرها و روستاها

- تدوین الزامات پدافند غیر عامل در حوزه های شهری و طرحهای :

▪ آمایش شهری

▪ طرحهای جامع شهری

▪ طرحهای تفصیلی

- انجام آزمون خطر پذیری و ارزیابی ریسک در شهرهای موجود نسبت به

تهدیدات

- احصاء آسیب پذیری ها و ضعفهای موجود شهرها

- تنظیم برنامه اصلاحی در قالب طرح تفصیلی شهری برای انجام برنامه

های کاهش آسیب پذیری و از بین بردن خطر در شهرها

- تدوین طرح مدیریت بحران ناشی از جنگ برای کلیه شهرها

- تدوین دوره آموزشی (کارشناسی ارشد) مدیریت شهری و پدافند غیر

عامل

- تهیه نظامات مدیریت بحران ناشی از جنگ در شهرها

- اجرای آموزش مدیریت بحران ناشی از جنگ برای مسئولین مدیریت

شهری

- تمرین و آموزش و مانور برای ایجاد آمادگی در حوزه های مدیریت

شهری برای مقابله با شرایط تهدید

۷- مراجع

۱- افتخاری، اصغر، (۱۳۸۱). مراحل بنیادین اندیشه در مطالعات امنیتی. مقاله مطالعات

امنیت ملی پس از جنگ سرد. پژوهشکده مطالعات راهبردی.

- ۲- جلالی، غلامرضا و هاشمی فشارکی، سید جواد (۱۳۸۶)، نقش دفاع غیرعامل و مدیریت بحران در شهرسازی، سومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت بحران جامع در حوادث غیرمترقبه، دانشگاه تهران
- ۳- زرقانی سید هادی و اعظمی هادی، تحلیل ملاحظات دفاعی - امنیتی در آمایش کلان-شهر مشهد- با تأکید بر تهدیدات تروریستی، مجله‌ی جغرافیا و توسعه‌ی ناحیه‌ای، شماره‌ی چهاردهم، بهار و تابستان ۱۳۸۹
- ۴- سعیدی، احمد (۱۳۸۸)، مدیریت شهری، سازمان شهرداری های کشور، جلد یازدهم، تهران
- ۵- شاه حسینی، محمد حسن، بیوتروریسم از نظر طب رزمی، برگرفته از کتاب بیوتروریسم.
- ۶- صباغیان، علی، (۱۳۹۲) اندیشه، اندیشه سیاسی، همشهری آنلاین
- ۷- صلحجو علی، (۱۳۸۶)، انقلاب اسلامی و دفاع مقدس، امید انقلاب، آذر ۱۳۸۶ - شماره ۳۶۱
- ۸- طیب، علیرضا، (۱۳۸۲). تروریسم، تهران: انتشارات غزال.
- ۹- طاهرخانی، حبیب الله، (۱۳۷۹) بررسی موردی وظایف و اختیارات شهرداری ها، فصلنامه مدیریت شهری، شماره دوم، صفحه ۵۳-
- ۱۰- قرارگاه پدافند هوایی خاتم الانبیاء (ص)، (۱۳۸۴)، پدافند غیر عامل. تهران: معاونت پدافند غیرعامل قرارگاه پدافند هوایی خاتم الانبیاء (ص)

۱۱- کاظمیان غلامرضا و دیگران، (۱۳۹۱) چهارمین کنفرانس مدیریت و برنامه ریزی

شهری

۱۲- کرباسیان مهدی ؛ سلامی احمد ؛ طالب، یاسین ؛ (۱۳۹۰)، مقدمه ای بر مکان یابی بر

اساس ملاحظات پدافند غیرعامل، نجف آباد، انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد

نجف آباد

۱۳- گزارش دبیر اجرایی کمیسیون سکونتگاه های انسانی سازمان ملل در نشست نایروبی

در سال ۱۹۹۳، بهبود مدیریت شهری ترجمه نوید سعیدی رضوانی، نشریه شماره ۴۳،

گروه مطالعات برنامه ریزی شهری وزارت کشور، تهران، ۱۳۷۳

۱۴- مکنزی، کنت، (۱۳۸۲). جنگ نا متقارن، ترجمه‌ی، عبدالمجید حیدری، تهران،

دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه.

۱۵- مصوبات مجمع تشخیص مصلحت نظام (۱۳۸۹)، دفتر مجمع تشخیص مصلحت نظام